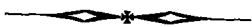

ներկայացնէ կրօնական արտայայտումի կարեոր կերպ մը, Հոգեբանօրէն ծէսը ձայնե-րու և շարժումներու միջոցաւ կը միտի յուզել կրկնումը կրօնական որոշ ձևի մը որուն շատեր կրնան մասնակցիլ, Մէսիս ամէնէն մեծ ստեղծագործութիւնը, Ս. Պատարագը, սրբազան թատերգութիւն մըն է՝ յորում երկպագուններ վերստին կը փորձարկեն ու կ'ապրին փրկագործութեան խորհուրդը՝ Ն-կեղեցւոյ շարականներն ու մեղեդիները, քարոզներն ու մաղթանքները հաւատացեալներուն մէջ կրօնական գրգիռ գարթուցանելու կերպեր ու միջոցներ են։ Գործ մը լաւ կատարելու համար պէտք է ինքզինքդ յանձնես անոր, ինքզինքդ պարպես։ Ուստի ծէսը չենք հասկնար եթէ բաժին չառնենք անոր մէջ, եթէ մենք զմեզ չյանձնենք անոր հրաշագան ելանքներուն։ Հետեւաբար հարազատ ծէսի մը եղանակը աւելի քան կարեոր է։

Մէսը կ'ընդելուզէ խօսքն ու շարժումը, կշռոյթն ու մեղեդին և ընդունուած արարողական ձևեր։ Երբ մարդ կը սկսի պաշտել իւր Արարիչը՝ ծէսը կը միաւորէ իր ֆիզիքական, մտային եւ յուզումնական էութիւնը ուղղելով դայն Անտեսանելիին։ Մէսը մարդկային հոգիին ճախրանք դիւրացնող անհրաժեշտ միջոցն է։ Մէս և աստուածապաշտութիւն անբաժանելի են։ Առաջինը երկրորդին արտաքին արտայայտութիւնն է։ Մէս և խորհրդանշան մշտապէս շիրար կը զօրացնեն և կը ճոխանցեն բոլոր զարգացած կրօնքներու մէջ։ Խորհրդանշանական արարքը օգնութեան կը հասնի, ուր խօսքեր և շարժումներ անզօր կը մնան։

ԴԵՐԵՆԻԿ ՎՐԴ. ՓՈԼԱՏԵԱՆ

(Մարտնախիլ)

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԺԱՄ

Տրտմամ է հարցնել թէ ինչպէս՝ յաջորդաբար և իրարու քով, երգ ու վիճակ կը գառնեն Շնորհեա մեզ Տէրն ու Նախեաց Սիրովը։ Մէկը՝ առօրէ, զուսպ, անհասանջ ու վճռական, միւսը՝ հանդարտ, քնքուշ ըլլալու չափ թաւշային, համակերպուն ու փառատրական։

Բայց կրնա՞ր տարբեր ըլլալ հոգին աւնոնցմէ ամէն մէկուն, երբ կ'արձակուի այդպէս բարեխառնութենէն զինքը կերպարանող աւազանին, զինքը ձևի կանչող ձայներուն ու ապրումներուն։ Ու տարբեր է եղած երկինքը անօրինակ այն աշխարհին՝ հայրենիքը մեր պապերուն, իրենց պէս սոկուն, իրենց պէս տրտում, իրենց պէս արեւահամ, բուրումնազեղ ու պայծառ, բայց և իրենց պէս մտայն, ստուերամած ու տարագիր։

Սեանի հրդեհնող սեպտաշաբթին մինչև ավերին ու լանջերը ծաւրոսեան մշունեւրուն, նախարարական, արքայազարմ տուներէն մինչև անհայրենիք, աստանդական հայդուկները դեռ հազիւ յիշատակ՝ անցեալ ոգորումներուն, կարծես անբացատրելի բայց այնքան ինքնեկ ու հարազատ զոյներով բանուածք մը կը բանան մեր աչքին, իրբւ Կտաւը, ենթահողը մեր պատմութեան։ Ձէ՞ որ մարդիկ ծնունդն են յաճախ իրենց հողին։ Ձէ՞ որ մեր մարմինը, մեր կեանքին դրութիւնը, հիւսուածք ըլլալէ առաջ, շաղուընուած ոսկրանիւթ մըն է, լուծոյթներով շուրին ու հողին, կրակին ու ձիւնին, լուսալիւրկազ ծորումներովը, համասփիւռ բուրումներովը բընութեան ամէնէն կենդանի ցցունքներուն, ամէնէն կենսայորդ դաշտերուն, ասոնց գունի, ասոնց սառին, խոյանքներուն ու անթոխիչ թեւարախումներուն։ Ձէ՞ որ մենք՝ ենք այն ինչ որ ուզած է մեզ ընել տաւրեային զօրութիւնը մեզ կռանող բայց և մեր ուժերուն մաշումը, ժանգը գոյաւորող մթնոլորտին, շրջապատին, կլիմային։ Երբ մանաւանդ անկարող ենք — մէյ մը անոր ծնունդը ըլլալով հանդերձ — առնել ու կերպարանել դայն։ Իր մէջը գոյ (իրբե ի զօրութեան) բայց մեղմով միայն կարելի հեղումները նորաստեղծելով։

Ահա թէ ինչո՞ւ՝ Վրայ հասնող գիշեր
 Մը, Շնորհեա մեզ Տեքը բխող զարարչա-
 նին, կը պրկէ, արթուն մնալու պարտաւոր
 մարմինները պահակներուն. քանի որ խա-
 ղադուծիւնը, ապահովութիւնը, գիտեալան
 հանգիստը, սոսկութեան, բազուկի ցո-
 րութեամբ միայն հնարաւոր էր ունենալ։
 Մինչ նոյն գիշերը, քանի մը հարիւր տարի
 յետոյ, պիտի քակէ իր պրկումը, դիմաւոր-
 ուելու համար ուրիշ տրամագրութիւննե-
 րով։ Այս երկրորդ պարագային, ողորմու-
 թիւն է ապահով հասած ըլլալ երկոյնեան
 լոյսերուն, անխռով խաղաղութեամբ տա-
 նելու համար անոնց ստուերներուն մէջէն,
 մեղքերով բռնաւոր ժանրութիւնը մեր
 մարմինին։ Ու առիկա՝ ոչ թէ հաճութեամբ
 մարդբուն, այլ ողորմութեամբ Աստու-
 ծոյ։

Ի՞նչն է որ այսպէս հեռաւոր, տարան-
 ջատ, և իրարու նոյնիսկ անհաղորդ կ'ընէ
 երկու այդ պահերը։ Այսինքն՝ ինչո՞ւ Նալ-
 եաց Սիրովին մէջ չգտնէինք, քիչ մը յանձ-
 նապատան, քիչ մը՝ երկնքին հետ կարծես
 աւելի հոգեխառնուած, աւելի զաշնակից
 ոգին, հաստատակամութիւնը, որոնք դի-
 մագիծը կը յատկանշեն Շնորհեա մեծ Տեքը
 երգող վանականին։

— Անձնականութեան փաստ ու վի-
 յութիւն միայն։ Միայն, որովհետեւ, Նալ-
 եաց Սիրովը բխումն է բանաստեղծ հոգի
 Շնորհալիին...

Բայց պիտի հարցնենք այն աստեւ. —
 Շնորհեա մեզ Տեքը ռազմական, շէշաւոր,
 պոռթկուն և առողջ հանդիսանող ոգին ո՞ր
 ծերպերէն հաւաքեց երակները իր թաւա-
 լումին։ Եւ ինչո՞ւ մամէնք քնքուշ զգա-
 ցումները, և ասոնց կերպարանքը յորինող
 մամէնք թափանցիկ, մամէնք մեղմ ու թա-
 ւալուն բառերը քով քովի կուգան, կը
 բերուին, կազմելու համար մարմինը եր-
 գին։ —

Նալեա՛ց սիրով, Հայրդ գրքած,
 Ի քո սեղծեալ գործքս ձեռաց-
 Եւ ըզբանալըս հրեօտակց
 Տո՛ւր պանապան մեզ օկարացս.
 Փրկեա՛ զանձինս ի փորձանաց
 Ի խաւարի օջող դիւաց.
 Զի ի օսուցելեան եւ գիտելի
 Տաղուք քեզ փառս անլուրի։
 Ու չենք կրնար չառնուիլ պարզութենէն,

բնականութենէն, որ ընդհանուր մըթնո-
 լորան է քերթումսին, ծայրէ ի ծայր։
 Խաղաղ գետակի մը հոսանքն ի վար, ու
 ծփանքին մէջէն։ Ու թէեւ կը զգաս խռովքը
 հոգիի մը, և սակայն կը զգաս նաեւ թէ
 պոռթկալու փոխարէն, ալիքի մը կորնը
 թարրը կը ձեւէ ան իր ձայնին ու բառերուն
 այնքան հանդարտ օրորանքին հետ։ Ոչ
 մէկ ջղուտ պատկեր։ Ոչ մէկ յոխորտանք։
 Ոչ մէկ պրկուած երակ։ Անարիւն ըսուելու
 չափ պարպուած ինքզինքէն։ Մինչդեռ Շը-
 նորհեա մեզ Տեքին մէջ մամէնք իրաւ ա-
 ճող ալիք մըն է սեղմուիլ չկրցող թաքուն
 յոյզերու։ Ամէն մէկ շէշտ կարծրութիւնը
 ունի զինքը յօրինող քարամայրերուն, Շը-
 նորհալիի բառերուն չափ բնական, անոր
 պատկերներուն նման անսեթեթի, բայց
 թաթխուած չես դիտեր ո՞ր հոսանքուն
 մէջը անօրինակ ապրումներու, միշտ թարմ
 ու միշտ նոր թափով մը իր խոյանքին ար-
 ձակուող մտասեղաններու։ Հոն, վիճակ-
 ները կը թաւալին, կը բարդանան ու կը
 բրգանան, առանց որ խուճապին չփոթան-
 քը ինքզինք կարենար պարտադրել անոնց,
 և առանց որ անոնք իրենց բանաւորու-
 թիւնը անսրբին մշուշովը ստուերէին։

Թերեւ հասկնալի՝ այս մանր, երբ
 նկատի ունենանք Նալեաց Սիրովի տողե-
 րուն ներքեւ իր ժամանակին և իր խնամ-
 քին յանձնուած հօտին պահանջները դի-
 մաւորելու աւագ մտահոգութիւնը Շնոր-
 հալի Հայրապետին։ Երջան մը՝ ուր, ինչ-
 պէս կ'ըսեն, թշնամին կայ ու չկայ։ Ուր,
 մարդիկ չէին կրնար չհաւատալ խաւարին
 մէջ չըրող դեերու գոյութեան, որոնցմով
 լեցուն, որոնց ուրուականները կախուած կը
 զգային իրենց շուրջ, և որոնց հետ պատող
 փորձանքները կային ու չկային, սպանա-
 լիքներու պէս՝ գիշերներու անստուգու-
 թեամբ։ Նալեաց Սիրովի տողերէն անդին,
 Ի քեզ Հայքսմիի բառերու ժուժալութեանը
 մէջ մանաւանդ պիտի գտնենք աւելի զօրեղ,
 աւելի բազմաբն պարզութիւն, բնականու-
 թիւն, որոնք կը փորձեն խտացնել կարգ մը
 վիճակներ, այնքան խոր հառաչանքով ու
 երկչոտ հեքով մը մինչև ըրթները ելած։
 Վիճակներ, որոնք երեսին չեկած, բայց
 անբաժան մասը, չլքուած տրամութիւնը
 մնացեր են միշտ, մեր արեւուն իսկ կար-
 ծուած օրերուն, և այն չըջանին, երբ մեր

արհեստները հարազատներ, Միջհերկականի փոխարին վրայ ու լեռնատաններուն մէջ ապրեցան հպարտ, լայն հոգիով, զօրաւոր ալ, յաջողական ալ, ԺԱ. դարէն ասդինք երեք հարիւր տարի մօտաւորապէս Ունէինք թաղաւորութիւն։ Թաղականներու առաջնորդուող զօրաբաժիններ։ Ունէինք, Մայր-Հայրենիքին անկալմաներով, խուճապահար իշխանաւորներու փոխարին, գղեկներու մէջ ամրացած, կիրճերու գունդները իրենց բազուկով կղպած պայազատներ, պայլեր, պարոններ։ Ունէինք վանքեր՝ իբրեւ կեդրոններ, վաւարաններ իմացական, մըշակութային կեանքի, լուսաւորութեան։ Ու տակալին ճարտարաբուհատական ձեռներէջ տուններ։ Ի վերջոյ՝ կեանք մը, համազգային ըստելու արժանի։

Բայց ամէն գիշեր թշնամի ուժերու սարսափը, անակնկալ յարձակումներու հաւանականութիւնը մշուշի մը թափանցիկ մարմինին պէս կ'իջնէր հողինքուն, երգիքներուն, պալիներուն ու ամայքներուն, պալատականին ու քաղաքաբանակին։ Ու մանաւանդ շինականին, որ ամէնէն աւելի պահանջը ունի Աստուծոյ արեւին, լոյսին, տաքութեան, ու սոսնցմով կարելի բոլոր բարիքներուն։ Որպէսզի, իր արդար վաստակին ոսկին ու կանաչը գրկած, խաղաղ հոգիով, իր սրտին ու աշխատանքին պէս «մաքրաքորտին» ու բարախուն սիրտով անկողին մտնէ հանգչելու։ Գիշեր չէ թէ, կէս-գիշերին, դրան ճուղը գինք արթնցնէ, մտիկ ընելու, գիմաւորելու համար ապաւտած խնդրանքը իր մէկ բարեկամին։ Ան պիտի ելլէ ոտքի, առանց նայուածքը պիտորելու, ու պիտի տայ ըզգայցուած բաւեկամի՞ն՝ ըզգայի երից նրկամակին։

Շնորհալի Հայրապետ, իր անունին տաւերովը սկզբնաւորած Նախագ Սիրովի տաւը տուններուն մէջ (ՆԵՐՍԵՍԻ ԷՐԳ), դիւրասահ սողեքուն տաղաչափութեան հետ չը խորացուած խնդրանքներ ունի գրած, մարմինի եւ հոգիի պահանջներէն։ Գեղեցիկ հակադրութիւններ, փոխաբերութիւններ, լոյսի եւ խաւարի, մարմնի այլեքով ճնշելուն, ասոր դուռներուն փակուելուն, եւ բոս հոգւոյ մօտաբոլմ մնալուն, սրբի աչքերուն լոյս խնդրելուն, խամալի ճառագայթներով գիշերը լուսաւոր ունենալուն։ Եւ այս բոլորին հետ ինքնին կուգան

կարծես պատկերները եկէս գիշերին իր դուռը զարնող բարեկամին, փոխ-հաց խնդրելու համար իր տան դուռը ափառած, «փակ գուռներէն Անուսներ Լոյսին երեւումին» ինքզինք յայտնող իր մտաւասն առաքելներուն։ Ներքին մղումը վկայ «Տէր եւ Աստուած դաւանելու թերահաւատ Թովմասի հետ»։ Թիշատակը օվերշին գիշերուան, ու այրող կարօտը՝ ընդ առաջ երթալու, գէմը ելլելու փառքին՝ երկնաւոր Փեսային, սքստ իմաստուն հինգ կուստնացած անշէջ պահելով լապտերները հոգիին, իբրեւ «հոգւով հարսնեւորներ»։

Բայց այս բոլորը այնքան ինքնիկ, այնքան սրտաբուխ շունչով մը գիրար կը գտնեն, գիրար կը լրացնեն, որ, իրենց մէջ նոր կերպարանք մը կը ստանայ կարծես պահը երեկոյեան «յուշիկ փախչող» ձեւերուն ու գոյներուն։ Ստեղծելով ալ աշխարհ մը՝ ձեւ շառնող զգացումներու, ուր կը զգաս հեքը՝ իշնող, հեռացող, պակսող բանի մը, ու պահանջը չմնալու, չլքուելու թեւերուն մէջ տարտամ արահետներուն։ Ու ինքնաբերաբար, քիչ մը մտածուած, դասաւորուած, դասանաբանական եղբարանութիւններով ալ երանգաւոր այս երգին մէջ, կը բարձրանայ, կը զատուի շէտը, գոլը այն սողեքուն, ուր կը խնդրէ։—

Տո՛ւր յամենայն ժամանակի

Ջպահպանող աչքո հոգանի...

որովհետեւ անոր ետեւէն աւելի ուժգին եւ աւելի ներքին բնագոյ մը իր շրջապատը զգալու, իր ժամանակը ըմբռնելու, պաշտօնի պիտի տայ իրեն, —

Առ մեզ ճնշեա՛, արքուն բնութիւն,
Հերքեա՛ զարիւն ներգործութիւն...

Ո՛վ բնականութիւնը, պարզութիւնը, գեղեցկութիւնը մեր աշօթքներուն, ու լեզուին, ու երգերուն։ Պիտի գիտնա՞նք քեզ ըմպել վճիտ քու ափէդ։

ԹՈՐԳՈՄ ԱՅԵՂԱՅ